

2. A MEGYE ÉS NAPILAPJA: A KEZDETEK

A *Háromszék* című napilapot 1989. december 22-én hozták létre, és a következő napon már meg is jelent az első szám. Mivel nem a semmiből született, hanem a már létező megyei napilap embereivel, infrastruktúrájával, eszmei háttérével indult, érdemes lesz röviden megnézni, mi is volt a *Megyei Tükör*, hivatalosan „az RKP Kovászna Megyei Bizottsága és a Megyei Tanács” lapja. A mai újság eszmei gyökereinek, képeinek és önképeinek jó része szorosan kapcsolódik a hatvanas évek végének azon sikertelen kísérletéhez, hogy Székelyföldön egy erős nemzeti és szociális elkötelezettségű, fiatalos, magas színvonalú, erős helyi háttérrel rendelkező újságot hozzanak létre. Először tehát lássuk a megyét, amely számára a lapot létrehozták.

2.1. A megye

Hagyományosan mind Erdélyben, mind Románia többi részében a megyék voltak az adminisztratív egységek. 1950-ben szovjet minta alapján az ország területét nagyobb egységekre, úgynevezett tartományokra szabták.¹ Székelyföldet akkor Maros és Sztálin megyékre osztották.² Az előbbiben a román, az utóbbiban a magyar nemzetiségűek alkottak többséget. A mai Kovászna megye Sztálinváros fennhatósága alá került. 1952-ben valamennyire módosultak a határok: létrehozták a kisebbségi kérdés „sztálini megoldásának” mintájára a Magyar Autonóm Tartományt. Hatalmas egység volt, gyakorlatilag magában foglalta az egész Székelyföldet. Sőt, még egy kicsivel többet is. Az 1956-os népszámlálás alapján a tartomány

lakossága 731 387 fő volt, ebből 575 737 (77,3%) magyar, és 144 624 román nemzetiségű. A tartomány adminisztratív és politikai vezetőségének nagy része magyar volt. A közéletben – akár hivatalos összejöveteleken is – az uralkodó nyelv általában a magyar volt. Bevett szokás volt, hogy gyűléseken azok számára, akik nem tudtak magyarul, valaki halkán fordított.

Székelyföld adminisztratív határait újrarajzolták 1960-ban. Akkor a mai Kovászna megye nagy része megint Brassó tartományhoz került. Lassan egyes vezető pozíciókat kizárólag román nemzetiségűeknek ajánlottak fel; minden tevékenységet a tartományi központtal kellett egyeztetni. A gyűléseket pedig románul kellett tartani.³

A tartományokat 1968-ban szüntették meg. Az országot újból „megyésítették”. A hivatalos magyarázat szerint ezek a területi egységek jobban megfeleltek az ország történelmi hagyományainak, a történelem folyamán kialakult gazdasági infrastruktúrájának.

Az új felosztás egyik legfontosabb következménye a magyar többségű Maros Magyar Autonóm tartomány megszűnése volt. A magyar közvélemény ambivalens módon viszonyult az új, kisebb egységek létrejöttéhez. Egyrészt pozitívan értékelte a döntést, hiszen a megyék bizonyos fokig jobban követték a történelmi, és egyúttal az etnikai, nyelvi határokat. Ebből a szempontból Sepsiszentgyörgynek és környékének a megszabadulása Brassó gyámsága alól számított a legfontosabb eredménynek. Másrészt azonban azt is tudomásul kellett venni, hogy nagy magyar többségű területek román többségű megyékbe kerültek. A megszokott magyar értelmezés szerint a felosztások tulajdonképpen a lakosság összekeverését szolgálják. A cél az, hogy a magyar területek valamilyen formában összekeveredjenek a román egységekkel, esetleg feloldódjanak bennük. Így pedig a magyar nyelvet kiiktathatják a közéletből, a helyi magyar vezetőket románok válthatják fel, és így a lakosság is könnyebben asszimilálható lesz.⁴

Kovászna megye, mint említettük, sokkal szerencsésebb helyzetben volt, az új területi felosztás nyertesei közé tartozott, hiszen

megszabadult a brassói román központ uralma alól. A *Megyei Tükört* 1968-ban hozták létre, az új megyei pártbizottság, az új megye számára.

Az 1966-os népszámlálás szerint⁵ a megye lakossága 176 858 fő volt, az ország lakosságának 0,9%-a. Mind a terület, mind a lakosság szempontjából Románia legkisebb megyéje. A népesség nagy része falun lakott (121 549 fő, azaz 68,7%). A megyében akkor három (kis)város volt, később még két nagyobb falut emeltek városi rangra. A legnagyobb városnak, Sepsiszentgyörgynek is csak 22 058 lakosa volt. A többi város lakossága 5 000–11 000 között mozgott. A központ kivételével mindegyikük inkább nagy falvakra hasonlított. Az 1968 óta eltelt több mint huszonöt év alatt azonban a megye arculata radikálisan megváltozott. A gyenge minőségű szocialista iparosítás és urbanizáció következtében a mai háromszéki városok egyre jobban elszakadtak a múltjuktól. A zárt, félfalusi települések körülbelül tizenöt év alatt tömbháznegyedekkel bővültek.⁶ Kétségtelenül Sepsiszentgyörgyön a leglátványosabb a változás, hiszen máig a város lakossága megháromszorozódott.

A megye nemzetiségi megoszlása a következő volt: 79,4% magyar, 19,3% román, 0,2% német, 1,1% „más”: cigányok, szerbek, zsidók, lengyelek, stb. Nem meglepő, hogy létrehozása óta az ország egyik „magyar megyéjeként” tartják számon. A helyi közvélemény szerint a központi kormányzatnak mindig az volt a célja, hogy megváltoztassa az etnikai arányokat a térségben, hogy a magyar többséget eltüntesse, vagy irrelevánssá tegye.⁷ A két világháború közti időszakban a román kormánynak erre csak egy eszköze volt: az új román adminisztráció, illetve a tanítók, papok betelepítése, ezek kivételes javadalmazása, illetve olyan adminisztratív egységek létrehozása, amelyekben a román etnikum jelentősebb arányban szerepel (még ha nincs is többségben). Az államszocializmus által végrehajtott gyors iparosítás azonban ennél sokkal jobb eredményeket biztosított. Az 1989 után eltelt időszakban ez az ütem azonban már lehetetlenné vált, hiszen az országnak

nincsenek erőforrásai hasonló befektetésekre. Egyelőre úgy tűnik, hogy katonaság, csendőrség betelepítésével próbálják a helyi nacionalista román elitek ez irányú követeléseit kielégíteni. A tömbmagyarság radikálisabb fellazítására azonban úgy látszik, manapság a román kormányzat elsősorban gazdaságilag képtelen – még ha lennének is ilyen céljai.

A történelem folyamán Erdély szellemi életében a háromszéki városok különösebb szerepet nem játszottak. Az ötvenes években Sepsiszentgyörgyre telepített színház – az első években legalábbis – inkább furcsaságnak számított. Mindezek ellenére, 1968 után a város (és a megye) az ambiciózusabb emberek számára több előnnyel is szolgált. Egyrészt szem előtt kell tartani a Ceaușescu-uralom „liberális”⁸ időszakára jellemző, az egész országot átható prosperitás-, haladásérzést.

Másrészt, egy új megyében, amely éppen akkor függetlenedett a románoktól, sokszor ellenségesnek tartott Brassótól, egy új megyeközpontban, az optimizmus fokozottabb lehetett. Új állás-, vagy akár karrierlehetőségek nyíltak. A párt- és a közigazgatási apparátuson kívül állások jöttek létre egy egész sor új intézményben. Köztük említhető meg a két újság, a *Megyei Tükör* és a *Cwîntul nou* (Új Szó).⁹ Ugyanakkor arra is lehetett számítani, hogy a várható modernizáció, iparosodás következtében új állások is meg fognak jelenni. Mindaddig Háromszék déli része Brassó tartomány perifériája volt, onnan pedig nem juttattak neki a modernizációhoz szükséges forrásokból. Az új megye vezetősége joggal remélhette, hogy a helyzet megváltozik, hogy a központi forrásokból most inkább részesül, hogy lehetségesek lesznek a komoly infrastrukturális, gazdasági fejlesztések. Országszerte a városok, régiók sokszor adáz harcot vívtak a lokális központi szerepért az új adminisztratív rendszeren belül. Egyértelmű, hogy a tét elsősorban nem a „dicsőség” volt, hanem a központi forrásokhoz való jobb hozzáférést jelentő hely. Köztudomású volt, hogy az a város, amely központtá válik, új beruházásokra számíthat. Ez pedig mind a város, mind környéke számára új munkalehetőségeket, lakásokat,

infrastrukturális beruházásokat jelent. Remélni lehetett, hogy Sepsiszentgyörgy és vidéke többet nem kényszerül arra, hogy Brassóba ingázzon, mert kap munkát otthon is. És persze új vezető pozíciókat is lehetett remélni a politikai, adminisztratív, és gazdasági elit számára.¹⁰ Az új székely megyeközpontokba számos addig Bukarestben vagy Brassóban lakó, dolgozó magyar vezető káder költözött. Az új pártapparátusban, adminisztrációban, a hamarosan épülni kezdő gyárakban a vezető pozíciók egy részét ők foglalták el.¹¹

Nagyon fontos volt ugyanakkor a nemzeti, nemzetiségi szempont is. Megint alá kell húzni, hogy Ceaușescu „liberális” korszakáról van szó. Nemcsak gazdasági, ideológiai téren, hanem a kisebbségpolitikában is. Ekkor jelent meg egy sor kisebbségi kulturális intézmény: ekkor indul a román televízió magyar és német nyelvű adása, ekkor hozzák létre a Kriterion Könyvkiadót, ekkor indul egy sor újság, folyóirat. Ilyen nagy, országos hírnevű intézményekhez hasonlítva egy megyei újságnak periferikus jelentőségűnek kellett volna lennie. Csakhogy közben a város szimbolikus értéke jelentősen megnőtt. A hetvenes évek elején nem kevesen gondolták, hogy az erdélyi magyar kultúra központjának Kolozsvár helyett Sepsiszentgyörgynek kellett volna lennie. Kolozsváron ugyanis már nemcsak a párt és az adminisztráció vezetősége, hanem a lakosság többsége is túlnyomóan román nemzetiségűvé vált, és annak ellenére, hogy a legfontosabb magyar egyetemi és kulturális intézmények ott voltak, egyre nehezebb lett a magyar kultúra javára helyi anyagi forrásokat mozgósítani. Ebből ugyan semmi sem lett, de ez a vélemény is tükrözi a Sepsiszentgyörgyön akkoriban uralkodó hangulatot.

Annak ellenére, hogy Háromszék kulturális szempontból továbbra is periféria maradt, az odatelepedő fiatal értelmiség számára komoly előnyöket is jelentett. Az új munkalehetőségek, a barátságos, szívélyes értelmiségi közösségek, a viszonylag szabad hangulat lehetővé tette az értelmes tevékenységet, az alkotást. Hozzájárult ehhez a város „magyar hangulata”, karaktere is. A

helyi pártszervezeten, a rendőrségen, a titkosrendőrségen, a helyi adminisztráción, a gazdasági egységeken belül a vezető pozíciókat jórészt magyar, vagy magyarul is jól tudó emberek foglalták el. Ráadásul, általában „jóindulatúnak” tartották őket: mind a megyei első titkárt, mind a titkosrendőrség vezetőjét engedékenynek tartották. Nem kötekedtek fölöslegesen, és hajlamosak voltak elnézni a mérsékelt artikulált magyar nemzeti, kulturális témákat. A városban gyakorlatilag nem létezett olyan értelmiségi érdekcsoport, amely az akkor odakerülő fiatal végzősökre ráerőltethetett volna valamilyen csoportidentitást, amely az elismerés vagy „előléptetés” feltétele lett volna.

A következő részben a *Megyei Tükör* rövid történetét fogjuk bemutatni. Ez elsősorban azért fontos, mert a lapról és szerkesztőségéről az első 5–8 évben kialakított kép tulajdonképpen változatlan maradt azokban az években is, amikor már jóformán senki sem talált benne olvasnivalót. És annak ellenére, hogy az eredeti eszmék, a külalak, a témák majdnem teljesen eltűntek. Az olvasók a kezdetben kialakított képpel maradtak, a szerkesztők pedig azokra a régi szép időkre gondolva keseregtek. Nem meglepő, hogy 1989 decemberében elsősorban az akkor kialakított lapképnek és -eszmének akartak megfelelni.

2.2. Az újság

Kezdetben a *Megyei Tükör*, „[a]z RKP Kovászna megyei bizottsága és az ideiglenes megyei néptanács lapja”, hetente jelent meg.¹² A főszerkesztő Dali Sándor volt. A leghíresebbek a fiatal szerkesztők voltak, mind székelyföldiek, akik már Kolozsvárról, az egyetemről ismerték egymást. Egyeseket közülük már ekkor, vagy hamarosan nemzedékük legtehetségesebb fiatal költőiként, íróiként tartották számon.¹³

Miről írtak a lapban?¹⁴ A legfontosabb talán, hogy újjáélesztették az irodalmi riport műfaját. A legfontosabb témák: a falusi élet, mentalitás, a mezőgazdaság problémái, a falusi iskolák helyzete,

azok a gondok, amelyekkel a falura kihelyezett fiatal értelmiségiek találkoztak, a helyi tisztviselők hanyagsága, a megye gazdasági helyzete általában,¹⁵ és – mintegy állandó témaként – a szolgáltatások (gyenge) minősége. Az írások egész sora azt célozta, hogy „visszahódítsa” a kultúra, a hagyományok addig elveszített (vagy annak elveszettnek vélt) területét, hogy felújítsa a történelmi, helyi, illetve székely öntudatot. A cikkekre, riportokra az erős realizmus volt jellemző, és a „kényes” témák kíméletlen bemutatása, elemzése. Vagyis az, amit akkoriban (és nyilvánvalóan ma is) „bátorságnak” lehet(ett) nevezni.¹⁶ Tulajdonképpen még a gazdasági rovatokról is elmondható, hogy – a korban legalábbis – viszonylag szabadon és szakszerűen szerkesztették és írták meg az oda szánt cikkeket. Ha a későbbi évek erőltetve ünneplő „riportjaihoz” hasonlítjuk, akkor a szerkesztők, riporterek véleménynyilvánítási, bírálói szabadsága igencsak meglepő. Még olyan tabunak számító témákat is kritizálni merészeltek, mint például a mezőgazdaság gépesítése¹⁷, vagy a nagy termelőszövetkezetek hatékonysága¹⁸.

Az újságnak persze a pártéletet is be kellett mutatnia.¹⁹ De ezeket a szövegeket vagy a pártapparátus emberei írták, vagy aláírás nélkül jelentek meg. A külpolitikai rovatokban nem észlelhető semmi különös. Más lapokhoz hasonlóan, itt is kizárólag a hidegháborús hangulat, ideológia volt jellemző. Egyértelmű, hogy a lap fő erőssége, érdeklődési területe helyi volt. Ez a kulturális rovatban is jól látszik, hiszen itt is jóformán csak helyi eseményekről tudósítanak. Így tehát nem meglepő, ha valamelyest provinciálisnak tűnik. A színi előadások kritikái, a recenziók, a versek, stb. általában nem haladnak meg egy bizonyos középszintet, és gyakori a nemzeti (regionális) vagy erkölcsi lecke.

Ehhez kapcsolódik egy nagyon fontos kérdés, jelesül az, hogy hogyan mutatják be a megye lakosságát, azaz milyen *önképpel* szembesítik. A képnek csak egy része vonatkozott a kulturális, helyi, nemzeti identitásra (helyi vagy nemzeti történelem, személyiségek, kultúra, érdekességek, stb.). És míg ezen az „absztrakt”,

„elképzelt” közösségi szinten a kép néha erősen idealizált volt, ha a *mindennapi jelenségekre* került sor, akkor bizony az újság nem volt sem szégyenlős, sem elnéző. Cikkük egész sora bírálta a magánélet bizonyos aspektusaihoz kapcsolódó hagyományos mentalitást, és elsősorban a „machó” székely önképet. Ennek kapcsán jelentek meg írások a válásról, a nők helyzetéről, a bicskázásról.²⁰ Továbbá bemutatják a lakosok civilizálatlan viselkedését bizonyos intézményekben, azt, hogy mennyire durván vesznek igénybe bizonyos szolgáltatásokat (ezeknek egy jelentős része új volt a lakosság számára). „Népük” idealizálása nem hallgattatja el az ítéletet: nemcsak az „arctalan”, hanyag, inkompetens intézményeket kell hibáztatni, hanem az egyéneket, a „haszonélvezőket” is. Hiszen elsősorban személyes felelősségről van szó. És a fogyasztók, a lakosság felelőssége, hibája is, ha az intézmények, a szolgáltatások nem működnek civilizáltan.

A „nép”-ről alkotott kép, és a nekik feladott „lecke” alaposabb magyarázatot igényel. A szerkesztőség szellemi ideálja a kelet-európai hagyományos értelmiségé: az újság feladata az, hogy nevelje, segítse a *népet*, és erősítse (vélt vagy valós) értékeit. E tekintetben, a lap és az olvasók – vagyis a nép – viszonya kulcsfontosságúnak számított. Az olvasókat rendszeresen felszólították, hogy írjanak rövid híreket, riportokat a faluból, mutassák be panaszukat, problémáikat, még akkor is, ha személyesebb jellegűek. Cserébe az újság magára vállalta azt a szerepet, hogy segít, megoldásokat keres, közvetít az intézmények hivatalnokai felé. Ezek a levelek külön helyen jelentek meg a laptestben, a bizalom egyfajta jelei voltak. Megerősítették a szerkesztők értékeit, elképzeléseit az újságról, és implicit módon a saját identitásukat is.

Az olvasói levelek már a harmadik számban megjelennek. A levelek kezdetektől fogva napjainkig kulcsszerepet játszottak bizonyos értékek, célok, egy ezekhez kapcsolódó identitás, illetve az ezeket hordozó retorika kialakításában, reprodukálásában. Néhány nagyon fontos téma, amely a levelekben megjelenik, harminc éven át fennmaradt.

Lássuk az első számok leveleit. Mit várnak el az újságtól „ők”, az olvasók?²¹

Azt szeretnénk, ha az újság hasznos nevelőmunkát végezne, ha arra tanítaná az embereket, hogy szeressék egymást. Úgy gondoljuk, hogy sokat tehet azért, hogy még jobban elmélyítse a románok és a magyarok közti testvériséget.

Új megyénk minden más megye számára példakép kell legyen.²²

A „testvériség”, az „együttélés” azért érdekes témák, mert tulajdonképpen elsősorban nem a megye lakossága számára képeztek problémát.²³ Mint később bemutatjuk, a Székelyföldön nem magyar-román együttéléstről, hanem sokkal inkább „egy más mellett élésről” lehet beszélni.²⁴ A toleráns együttélésre helyezett hangsúly *nem* a mindennapi élet kívánságát fejezi ki, *hanem* a központi hatalom politikája iránti igényt. Azért helyeznek hangsúlyt a toleranciára, mert azt remélik, hogy az elv értelmében a hivatalos politika, a törvények is toleránsak lesznek. Ha kihangsúlyozzuk a mi toleranciánkat, akkor magától értetődik, hogy másoktól is toleráns viselkedést várunk el. Ezért van az, hogy az újságban bemutatott (egyik) pozitív román szereplő egy olyan iskolaigazgató, aki egy magyar faluban megtanul magyarul, jó viszonyban van a helybéliekkel, stb.²⁵

Nemritkán olyan problémákat írnak le a lapban, amelyek tulajdonképpen a kilencvenes évek első felében is megjelennek: a közérdek, a köztisztaság, a közmunka (útjavítás, hídjavítás), panaszok a szolgáltatásokra (elárúsítók, ellátás, minőség, fűtés hiánya a mozikban, stb.). Továbbá 1989 után is gyakori téma a történelem, illetve a műemlékek mint a helyi és a nemzeti identitás részei.²⁶

A szerkesztők reakciói is hasonlóak ahhoz, amit a kilencvenes években megfigyelhettünk: segítségüket ajánlják fel, hogy közvetítenek a „felsőbb” hatóságok felé, tanácsokat adnak. Ráadásul az egyik esetben megtagadják a segítséget, mert a levélíró nem írta alá a levelet és nem adta meg a címét. Ez a probléma megint igen gyakran előfordul 1989 után, de a szerkesztők végig ragaszkodnak

ahhoz, hogy nem foglalkoznak azokkal a levélírókkal, akik nem merik vállalni az identitásukat.

Az újságnak minden bizonnyal joga volt büszkének lenni. Nemcsak minősége és szókimondása miatt, hanem azért is, mert olyan hatalma volt, mint talán egyetlen más erdélyi magyar lapnak sem. Egyesek szerint a Király Károllyal ápolt jó kapcsolatok – a főszerkesztő személyes barátja – olyan hatalommal ruházták fel, amely néha talán még a propagandatitkárét is felülmúlta.²⁷ A riportok eredményeként akár vállalatigazgatókat, magas rangú hivatalnokokat is leválthattak. Úgy tűnik, a szerkesztőség mindent megtett azért, hogy önmaga által kidolgozott feladatokat felelősségteljesen ellássa. Tényfeltárásaik alaposak és komolyak voltak. A szerkesztőség két autója gyakorlatilag állandóan terepen volt az újságírókkal.²⁸

Bár a korlátozások már 1971-ben²⁹ megjelentek, az újság viszonylag szabad volt egészen addig, amíg Király Károlyt nem váltották le. Ez volt a fordulópont. Nemsokára a főszerkesztőt is leváltották, az utódjának pedig már távolról sem volt annyi informális hatalma. Bár az autonómia bizonyos foka még megmaradt, a lap informális véleményformálói a szerkesztőségen belül az egyre szigorúbb ellenőrzést és korlátozást katasztrófaként élték át – ifjúságuk reményeit veszítették el. Sokan közülük elhagyták a lapot, vagy egyszerűen nem írtak többet. Másokat kirúgtak. A kezdeti évek értékei lassan eltűntek a lapból, csak bűvópatakként bukkantak fel időnként. De 1989 decemberében, körülbelül tizenöt év múltán, újból megjelentek. Ez nem is lehetett másként, hiszen a kilencvenes évek elején az újság formális és informális vezetői mind az 1968–1971-es „régiságából” kerültek ki.

A lap bemutatását itt abbahagyjuk, hiszen számára is éppen olyan sötét és keserű volt a rendszer utolsó tizenöt éve, mint bármelyik más romániai újságé.

A *Megyei Tükör* szerkesztői 1989. december 22-én gyűlést hívtak össze, és ezen kirúgták a főszerkesztőt. A többi szerkesztő maradt. Ugyanakkor elhatározták, hogy az újság ezután nyíltan vállalja a

demokrácia, a szabadság, a magyar kisebbség érdekeinek a védelmét. A lap nevét is megváltoztatták *Háromszékre*. Már az első lapszámtól – mindaddig ki nem mondott kisebbségi érdekek, értékek, az identitásra, történelemre, sajátos kisebbségi problémákra helyezett hangsúly miatt, és talán még a zöld fejlécnek is köszönhetően – az újság egyből a helyi olvasóközönség kedvencévé lett. Mint az olvasói levelek is bizonyítják, fel sem vetődött az a kérdés (a vizsgált időszakból csak egy ilyen levél maradt fenn), hogy miért nincsenek radikálisabb személyi változások.³⁰ Amíg 1992-ben szenátorrá választották, a főszerkesztő egy helyi költő volt. Helyét egy másik költő vette át, aki nemzedéke legtehetségebbikének számított.³¹

A politikailag, erkölcsileg elkötelezett költők, művészek, filozófusok megjelenése a kelet-európai közéletben 1989 után nem véletlenszerű. De azok az általánosítások, amelyek csak Václav Havel vagy Kis János közéleti tevékenységének példaértékéből indulnak ki, nem vehetnek észre olyan helyi változatokat, amelyek nagyon fontosak lehetnek. Mi jellemezte, illetve mi jellemzi még ma is jelentős mértékben az erdélyi, háromszéki értelmiség társadalmi és politikai eszméit?

Jegyzetek:

1. Székelyföld háború utáni adminisztratív átalakulásait jól bemutatják B. Kovács András beszélgetései a megye régebbi hivatalosságaival. Lásd Kovács (1996).
2. Az utóbbinak Sztálinváros, azaz Brassó volt a központja.
3. Ez a kérdés akkor is és a későbbiekben is elsősorban azért volt fontos, mert ez mutatta, hogy a magyar nyelv mennyiben jeleníthető meg a közéletben hatalmi nyelvként. A probléma nem a nyelvtudás volt elsősorban.
4. Lásd Kovács (1996).
5. Lásd az első függelékét.
6. Magától értetődik, hogy a helyi lakosság nagy része szerint a város „urbánus”, „modern” jellege egyrészt komoly minőségi romlást jelent, másrészt pedig (főleg a bontások miatt) támadást a helyi, azaz a magyar történelem, identitás ellen.
7. Ami a Székelyföldet illeti, lásd Kovács (1996). Ami egész Erdély területét illeti, példaként a két legnagyobb várost szokták említeni, Kolozsvárt és Marosvásárhelyt. Az utóbbi esetében a magyar sajtó hivatalos okmánnyal is bizonyította a mindenkori román kormányzat által rendszerint tagadott célt. Egy, a marosvásárhelyi

pártbizottság által Ceaușescunak írt jegyzékben azt kéri, hogy még annyi román nemzetiségű munkást vegyenek fel a város vállalataihoz, hogy számarányuk meghaladja az 50%-ot. A város magyarjai 1990 január-februárjában röpcédulákon sokszorosították a jegyzéket. Kétségtelenül ezzel akarták bizonyítani, hogy a város román lakosságát – főként azokat, akik frissen költöztek oda – a gyűlölt elmúlt rendszer telepítette be. Eszerint jelenlétük gyanús, nem legitim. A marosvásárhelyi röpcéháború kétségtelenül egyike volt annak a sok jelnek, amely előrevetítette a márciusi összecsapásokat. A jegyzéket a magyar sajtó is közölte. Lásd például A *Hét*, 1990/6. szám.

8. Ne feledjük, hogy a Ceaușescu-korszak kezdetén a lakosság jelentős része szimpatizált a fiatal, a moszkvai központtól viszonylag független politikát folytató első titkárrel. Amikor megtagadta, hogy részt vegyen Csehszlovákia lerohanásában, gyakorlatilag az egész román értelmiség támogatta – függetlenül attól, hogy lelke mélyén antikommunista volt vagy sem. A „liberális” korszak 1965-től (főtítkárrá választásától) egészen 1971-ig tartott. Ettől kezdve egy egyre dogmatikusabb, nacionalistább ideológiát erőltetett az egész országra. Ezzel párhuzamosan pedig egyre inkább központosította a döntéshozatalt, újabb és újabb hatalmi szférákat rendelt a saját hatáskörébe. Úgy tűnik, a döntő változást a kínai látogatása során szerzett tapasztalatai, Mao kulturális forradalmának élménye okozta.
9. Figyeljük meg, hogy a román laptól eltérően mennyire ideológiamentes a magyar újság címe. A két újságnak már a kezdetektől teljesen eltérő volt a szerkesztősége és a tartalma (kivéve a kötelező pártpenzumokat). 1989 után a román lap úgy döntött, hogy nem változtat nevet. Néhány évig az „Ilescu-rendszer” és a (nemcsak magyarellenes) szélsőséges pártok lelkes híve volt. Körülbelül 1995-től a magyar-kérdésben valamivel semlegesebb hangnemet ütött meg, ugyanakkor pedig megjelentek az akkori kormányzat elleni bírálatok. Néhány év múlva, körülbelül 1998-tól, gyakorlatilag mindenkit bírál, és visszatértek a magyar-, illetve RMDSZ-ellenes kirohanások. Később gyakorlatilag a Szociáldemokrata Párt lapjává vált.
10. Lásd Kovács (1996), Gagyi (1997) és Szabó (1998). Az 1968 februárjában lezajlott csíkszeredai tüntetéseket elemezve Gagyi József azt bizonyítja, hogy a csíki magyar elit alkut kötött a bukaresti központtal. Csíkszereda megyeközponttá vált ugyan Székelyudvarhely ellenében, de ennek – írja Gagyi – ára volt. Többek között elfogadták, hogy román lakosságot is be fognak telepíteni az új megyeközpontba. Ez a szempont azért fontos, mert elutasítja azt az általánosan elterjedt nézetet, hogy az akkori magyar elit harca etnikai jellegű volt, hogy a „székelységért”, a „magyarságért” harcoltak volna. A csíki elit nem *harcolt*, hanem *megegyezett* a bukaresti központtal. A harc maga pedig a két székely vidék közt folyt.
11. Lásd Kovács (1996).
12. Az első szám 1968. február 22-én jelent meg. Hetilapként szombaton jelent meg 12 oldalon egészen 1970. október 15-ig, amikor napilapként jelentkezett 8 oldalon.
13. Farkas Árpád, Magyar Lajos, Czegő Zoltán, később Bogdán László, egy ideig Csiki László és Vári Attila. A nyolcvanas években Csiki, Vári és Czegő kivándoroltak Magyarországra.
14. Néhány szám tartalmát részletesen a 2. függelékben mutatjuk be.
15. Ez igencsak fontos kérdés volt, ha figyelembe vesszük, hogy a megye új volt, és alig rendelkezett iparral. Többször is elterjedt a (rém)hír, hogy a megyét megszüntethetik, mert túl kicsi és elmaradott. Ez pedig azt a félelmet táplálta, hogy a megyét, vagy legalábbis egy részét, visszacsatolják Brassóhoz.
16. Úgy tűnik, az egyedüli kényes téma, amelyhez nem lehetett hozzászólni, a vallás volt. Jellemző a korszakra, hogy az 1968. december 24-én megjelent, azaz a

- karácsonyi különkiadás a megyei pártbizottság konferenciáját mutatta be tizenegy oldalon. A maradék egy oldalon sport- és kulturális hírek voltak.
17. Lásd például a 4. számban (1968. március 16.) a „Gépesített fairtás” című cikket. Eszerint a gépesített fairtás tönkreteszti a fiatal fákat, és ráadásul a vállalat nem kíméli a város utcáit, járdáit sem. A szerző bátorsága abban állt, hogy tulajdonképpen *nem* az intézményt bírálta, *hanem* a gépesítést mint öncélt – azaz mint ideológiát. Hogy egy ilyen cikk megjelenéséhez mennyiben volt szükség a párt propagandatitkáranak a jóváhagyására, nem tudjuk, de ezekben a cikkekből az a fontos, hogy a szerzők maguk igyekeznek kitágítani a szabadság köreit.
 18. Lásd például a riportokat ugyanazon szám 4–5. oldalán. Egy másik esetben (22. szám), egy kisebb falu bemutatása során, Farkas Árpád nyersen kijelenti: milyen jó, hogy nem jöttek ide mindenféle ostoba emberek, hogy termelősövetkezetet hozzanak létre, hiszen a vidék nem arra való. Ez bizony eléggé meglepő kijelentés, ha arra gondolunk, hogy Romániában a mezőgazdaság szövetkezetesítését csak hat évvel korábban fejezték be (1962-ben), és a média még mindig nagy győzelemléleként emlegette.
 19. Néhány 1968-as szám különösebb érdeklődésre tarthat számot. A 28. szám – augusztus 17-én! – bemutatja Ceaușescu prágai látogatását. A következő szám – rendkívüli kiadás, hiszen csütörtökön jelent meg – a csehszlovákiai eseményekkel foglalkozik. Es rögtön az utána következő (!) már Ceaușescu háromszéki látogatását mutatja be.
 20. Lásd például a „Vendetta” című írást az 1968-as évfolyam 4. számában (március 16.).
 21. Nyilvánvaló, hogy nem sok levélben írtak így erről a témáról. Az is lehet, hogy ez volt az egyedüli. De ez a levél lehetővé tette a szerkesztők számára, hogy *feltételezzék*: van egy olyan közönségük, amely elfogadja ezt a kérdésfelvetést.
 22. Az első levélsorozat: 1968. március 9. (3. szám).
 23. Úgy tűnik, hogy valahányszor a politikai környezet demokratizálódik – legalábbis a folyamat első szakaszában – a „testvériség”, „együttélés”, stb. az egyik első téma, amely megjelenik. Valószínűleg ezzel a magyar lakosság a saját „jóindulatát”, „lojalitását” akarja bizonyítani, és így akarja elkerülni a provokációkat, a konfliktusokat. Ugyanez a téma valósággal előnti a leveleket 1989 decembere és 1990 áprilisa között. A jóindulatért cserébe persze szintén jóindulatot várnak el a kormánytól. Majdhogynem könyörögnek a megértésért és a szimpátiáért. Ahogy a remény elhalkul, a téma eltűnik. A hetvenes években következett a hallgatás, a marosvásárhelyi események után pedig az önsajnálát.
 24. A kifejezést a csíkszeredai KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának a munkatársai vezették be az erdélyi köztudatba. Lásd Gagy József (szerk.) (1996).
 25. Lásd 1968. március 16. (4. szám).
 26. Az előbb említett számban például az egyik levélíró leírja, milyen rossz állapotban van a Gábor Áron emlékház, és kéri, hogy hozzák rendbe.
 27. Ez pedig a megyei pártrangletrán a második hely volt. Az újság történetéről, szerepéről, hatalmáról írott részeknél sokat segített Bíró Béla, a szerkesztőség akkori tagja.
 28. Később ez már nem így volt. A felelősség és a hatalom hiánya teljesen kiöltötte belőlük az ambíciót.
 29. Ceaușescu liberális korszakának a vége.
 30. Ezt a korábbi újságírói gyakorlat is elősegítette. Általában a fesztív, hatalmat hízelgő írásokat nem írták alá. Az olvasók feltételezték, hogy az újságíróknak nem volt

- szabad azt írni, amit szerettek volna, és általában az emberek nem őket, hanem a pártapparátust, a titkosrendőrséget, a rendszert, stb. okolták a hazugságokért. Ez is az oka annak, hogy míg a román újságíróknak bizonyos legitimitásproblémákkal kellett szembesülniük 1989 után, a magyar újságírók – és általában az értelmiség, néhány ritka kivételtől eltekintve – gond nélkül megtalálta helyét az új körülmények között is. Mindehhez az is hozzájárult, hogy – a román politikai élettel ellentétben – a régi rendszer magyar kádereinek nem sikerült visszatérniük a közéletbe.
31. A két időszak közötti legfontosabb különbség talán az, hogy míg az első gyakorlatilag egyedül írta a vezércikkeket, az új főszerkesztő alig ír az újságba, valószínűleg megelégszik a menedzseri szereppel.